

moralo biti vsaj nekaj iz skupine Na molu San Carlo — se je ob Adriji spro-
 stila duša, ki je kipela prav tako mlado in plodno. Župančič pa ob pogledu na
 veličastno morsko planjavo zaneseno izpove svobodnjaški individualizem mla-
 dega rodu in z njim odpor proti krščanstvu, na mesto katerega stopa vdanost
 neki panteistični veliki volji. Tu se razmahne njegova priljubljena misel na
 široki svet, ne more pa tudi ne mimo socialne in nacionalne bridkosti, ki se
 mu prav tod še posebno živo razgrinja. Prav ta problematika prizadeva pri-
 morskega domačina Grudna. Njegova pesem nima malo slabosti, ali v bolj
 realističnih in rahlo impresionističnih slikah z morja je veliko veliko več
 stvarnosti kakor sicer v te vrste poeziji in seveda dosti več lokalne barve in
 celo pri njem drugače redki humor, ki pa ga bo do kraja ujel le človek, ki
 je tod doma. Socialna tematika, ki se oglašja v Kosovelu ob misli na bližnji
 morski breg in Trst ob njem — izseljevanje s prerевne zemlje in utapljanje
 v tujem življu — ni doživeta posebno izvirno. Poleg spredaj imenovanih živih
 impresionističnih občutij teh krajev, ki sodijo med najmočnejša v njegovi
 poeziji, pa se srečujemo z ekspresionistično predelano podobo sveta, ki se
 odmika od stvarne k abstraktni (belo morje v zgodnji Tam so domovi, celotna
 zamisel Tragedije na oceanu), kar je še bolj očitno v verzih Antona Vodnika.
 Ta predružačeni svet je pač v zvezi z drugačno duhovno problematiko, ki je
 pravzaprav nova varianta romantičnega občutka nesoglasja s stvarnostjo,
 hrepenenja po očiščenem življenju in bridkega spoznanja, da pesnik tega no-
 vega sveta ne bo mogel doseči. Voduškova Ladja sanj priča, kako je naša
 poezija znova stopila na realna tla, ki zasijejo v čistem, živem, pa vendar že
 simbolnem blesku. Pesnik jih je priznal, pri njih pa ne obstal, zakaj od tod
 se požene neustavljivo hrepenenje po nedosežnem — da se vrne v stari svet
 brez zmage, ali kljub temu z občutjem, da človek ne more, da se ne bi oglašal
 drznim daljnim klicem. Presunljivi zagon teh rezko zgoščenih verzov govori,
 kako stara je ta duhovna dediščina in hkrati kako silna, da je taka izpoved
 kakor iztrgana iz duše človeka naših dni. In tudi ob Udoviču čutiš, da je realni
 svet podobno izhodišče duhu, ki sanja nad njim in ga zapreda v svoje tančice
 in ki sanja iz njega v daljave, kamor vabi prostrana morska ravan. Danes bi
 lahko pristavili še kakšno ime, denimo Vipotnika, in tako z leti še koga, ki
 je tukaj vpricho tako neznane in tako neprijemljive podobe, kakršno kaže
 morje, vpricho misli na našo usodo, ki je sklonjena nad njim, po svoje doživljal
 sebe in svoj čas.

Lino Legiša

MAKSIM GORKI, SPOMINI NA SODOBNIKE

Med vsemi lepimi in zanimivimi knjigami Maksima Gorkega imajo »Spomi-
 ni na sodobnike«¹ prav posebno mesto. Brez dvoma je to ena najlepših in
 najbolj zanimivih, tudi najbolj dragocenih knjig, kar jih je Gorki napisal.
 Ne smemo pa seveda pričakovati, da bi bila ta knjiga spominov tudi zaokro-
 žena, formalno dognana »mojstrovina med mojstrovinami«. Prav nasprotno je
 res, ravno zaokrožena ni. V njej je sicer precej odstavkov, kjer neposredno
 govori genij pisatelja Maksima Gorkega, povečini pa so to reportaže o skrajno
 zanimivih ljudeh, živčih v stvarnosti predrevolucijske Rusije — seveda zelo

¹ Prevedel Josip Vidmar. Izdala Cankarjeva založba. Ljubljana 1955.

mikavne reportaže izvrstnega pisatelja, dragocene zaradi svojega gradiva. Razen tega so v knjigi samogovori, ki jih je sprožil trenutek, razglabljanja o ljudeh, o Rusiji in o svetu, posebej pa še o samem sebi. Odkritosrčnost Maksima Gorkega je presenetljivo ostra, pronicava. V tej knjigi zelo redko piše kot glasnik nečesa, kar bi zadevalo mnogo ljudi. Človek ima občutek, da je poglobitve stvari v knjigi napisal sam s seboj, če že ne sam sebi. Povečini so to skice, študije, podobne tistim, ki jih delajo slikarji, kadar si hočejo sami priti o čem na čisto. Seveda si je Gorki vse zapisoval s polno odgovornostjo pred seboj in z mislijo na svoj poklic pisatelja in glasnika. To pa na stvari komaj kaj menja. O tej knjigi bi lahko rekli: »V delavnico sem tvojo zrl«. In še več, tudi duševnost Maksima Gorkega nam je odprta v njej.

Doslej se še zlepa ni zgodilo, da bi genialen pisec prijazno občeval z drugim genialnim piscem in potem te svoje razgovore zapisal, kakor je Gorki zapisal svoje razgovore z Levom Tolstojem. Zelo značilna je izjava Gorkega, da je te svoje beležke neskrbno napisal na posamezne listke, nekatere od njih izgubil, druge pa spet našel. Očitno je, da je užival, ko je Tolstoja poslušal, očitno pa je tudi, da ga je velika osebnost mogočnega romanopisca hudo motila, ker je bila tako globoko različna od njegove. Ob tem se moramo spomniti na Eckermanna, ki je leta in leta zapisoval svoje razgovore z Goethejem. Eckermann je bil razgledan, vendar čisto povprečen človek, zelo potrpežljiv in vesten. Naravno je, da genialni Gorki ni zmožal tolike »čiste« reporterske potrpežljivosti. Njegovi zapiski so relativno maloštevilni, pa zato prav posebno visoke cene. Gorki »zgrabi« svojega sobesednika z vsemi svojimi »duševnimi organi« in vso psihološko prodirnostjo. Ko potem umetniško »obvlada« sliko opisanega, piše z značilnimi, včasih »šumečimi in prasketajočimi« kadencami svojega stila. O Tolstoju n. pr. piše:

»Misel, ki njegovo srce očitno najpogosteje gloda, je misel o bogu. Včasih je videti, kakor da to sploh ni misel, temveč silovit upor zoper nekaj, kar čuti nad seboj.«

V tem in v kasnejših zapiskih pa je zelo dobro opaziti, da tudi Gorki ne razmišlja samo o Tolstoju, temveč da čuti do njega močan odpor, pa čeprav ga ima rad in ga zelo občuduje. Vse to je silno zamotano, v sebi si nasprotujoče, pa podano z bogastvom živih prispevkov. V teh srečanjih ne gre gledati zastopnikov dveh generacij, pač pa dva izredna primera različnih usmerjenosti v isti deželi pred revolucijo. Ravno zato je za nas vse tako zelo zanimivo. Naravnost očarljivi so spoštljivi, včasih nezavedni sarkazmi Maksima Gorkega. O Tolstoju n. pr. zapiše:

»Podoben je bogu, ne Zabaotu ali Olimpijcu, marveč ruskemu bogu, ki sedi pod zlato lipo na javorjevem prestolu, to ni zelo veličasten bog, je pa mogoče zvijačnejši od vseh drugih bogov.«

Drugič pa zapiše spet:

»Z bogom je v zelo nejasnih odnosih, ki me včasih spominjajo na odnose, dveh medvedov v enem brlogu.«

Takih zapiskov ni mogoče ne »priređiti«, ne si jih izmisliti. Tolstoj izstopa iz njih izredno ostro, plastično, v vsej svoji veličini, bodisi da ga opisuje Gorki n. pr. kot »starega čarovnika«, bodisi da navaja zgolj njegove opazke. Tolstoj sam je govoril včasih očitno »igralsko«, mogoče tako, kakor da bi bil oseba v lastnem romanu, so primeri, ko je bil izrazito krivičen ali pa je sam sebi nasprotoval skorajda v eni in isti sapi ali vsaj eni in isti minuti. Včasih je

govoril dostojanstvene banalnosti kakor Napoleon, n. pr.: »Sestov pravi. Resnica ni potrebna«. To je pravilno, kaj mu bo resnica, umreti bo vendarle moral.« Nekaterih Tolstojevih opazk pa ne moremo imenovati drugače kot genialne, tako tiste, ki jih govori o Andersenu. Nekatere med njimi so zelo robate in jih ni bilo mogoče do kraja natisniti. Vsekakor — Gorki ni podal samo podobe Leva Tolstoja; kakor vsi dobri slikarji je mimogrede naslikal — samega sebe.

Očitno nobeden teh spominov na sodobnike ni tako zaokrožen kakor prav ta o Tolstoju. Spomin na Tolstojevo ženo in — za čudō — tudi spomin na Korolenka sta (kljub zelo živim prizorom) v primeri z njim dobro napisana članka, pa komaj kaj več. S Korolenkom si je bil Gorki globoko soroden, očitno ga je naravnost nadaljeval. Ali smemo domnevati, da mu je podoba Tolstoja tako imenitno uspela ravno zato, ker mu je bil nekje globoko podoben, pa vendar tudi zelo tuj?

V spominih na Čehova ima človek drugačen vtis. Tu se je Gorki očitno rade volje predajal čaru tuje osebnosti in stila. Ne samo, da je zapisal nekaj dragocenih besed, tudi v svojih opisih je očitno rade volje postal nekoliko »čehovski«, to se pravi, da je na njegov način opisoval in prav tako ironiziral. Podoba Lenina — zadnja v knjigi — sodi ravno tako med najpopolnejše v tej knjigi, ne po dognanosti celote, temveč zaradi nekaterih silno značilnih besed in izredno sočnih opisov velikega revolucionarja. Zgodovinsko so ti zapiski neprecenljive vrednosti, čisto literarno prehajajo tu pa tam v razglabljanja, v članek, ki bi ga bil lahko napisal tudi kdo drugi, ne ravno Gorki. Očitno pa ni bilo nikogar, ki bi bil na nekaj straneh znal orisati Lenina kot človeka bolj živo in bolj prepričevalno. Kako očarljive so dostikrat navedene Leninove besede o Apassionati, kjer ob koncu pribije: »Prevečkrat le ne smem poslušati muzike. Vpliva na živce, človek bi rad govoril prijazne neumnosti... toda dandanes ne smeš nikogar pobožati po glavi, sicer ti odgrize roko. Bíti je treba po glavah, neusmiljeno bíti, čeprav smo po svoji veri zoper sleherno nasilje nad ljudmi. Hm, hm, naš posel je neizmerno težak.«

Med Tolstojem in Leninom, med aristokratom-kmetom in pisateljem in med velikim revolucionarjem, filozofom in pisateljem je razpon te knjige. Spomini na Krasina so zanimivi, pa še od daleč ne kažejo vseh oblikovalnih sposobnosti Maksima Gorkega. Vmes so spomini na znane ljudi, Andrejeva, Jesenina, Bloka, in na pri nas popolnoma neznane, kakor sta Annenski ali Kocjubinski. Nekatere teh »napisanih slik« vplivajo tako, da se spomnimo na Dostojevskega. Pogostokrat je Gorki ljudem in stvarim pa tudi samemu sebi z ostrim peresom izrezal srce, ki ga podaja na dlani — golo in trepetajoče. Baudelairova sicer prav pomembna knjiga »Mon coeur mis a nu« obledi spričo te širine, pa tudi čustvene občutljivosti, združene z ostro, včasih brutalno odkritostjo. Knjiga nam po svoje posreduje tudi nekaj vpogleda v nekoliko znano in tudi zelo neznano Rusijo, ki se je v revolucijskem in porevolucijskem času spremenila — v nekaterih zelo določnih pogledih pa tudi ostala ista. Gorki je živ, globok, pronicav, čustven in zmeraj prizadet — čeprav ne zmeraj enako močno. Je čudovit besedni oblikovalec, ne podaja samo dobesednega pomena besed, temveč tudi svoja čustva ob teh besedah ali pa živi gib človeka, ki ga opisuje, in tudi stvari, ki ga obdajajo; to pomeni, da podaja podobo stvari namesto abstraktne misli. To je ena izmed velikih prednosti te — oblikovno — neizenačene, pa v vsem skrajno dragocene knjige.

Prevod Josipa Vidmarja je prav posebne vrste. Delno je izredno jasen, plastičen, ritmično dognan — natančno takšen, kakršnega za to knjigo pričakujemo. N. pr.: »Včasih med pogovorom giblje s prsti, jih polagoma krči v pest, potem pa jo nenadoma odpre in pove dobro, tehtno besedo.« Ali pa: »Gospoda je bilo v njem natančno toliko, kolikor ga je bilo za hlapce treba.« (Oboje o Tolstoj.) Po drugi strani stoji v prevodu »oklevetati«, »odvraten«, »okruten«, »stremljenje«, »preverjen« itd. Namesto »prikazal se je« ali tudi preprosto »prihajal je« stoji »pojavljal se je«. V prevodu beremo, da nekdo »vrši posel«, pohvaljena je »neumornost« itd. Bulgakove pesmi so »brezdarne«.

Nemogoče je, da se nadarjen in izkušen prevajalec kakor Vidmar ne bi zavedal, kaj dela. Kakor je videti, pa je zapisal precej besed in besednih zvez, ki jih danes »normalno« preganjamo. V tem niti ni popolnoma dosleden, poleg »odvraten« piše vendarle tudi zopr. Razen tega piše Tolstoj, pa Sofja Andrejevna Tolsta.

Tu res ne gre več samo za vprašanje Breznika in Breznikovih naslednikov. Če smo danes prepričani (ne preverjeni), da je na splošno bolj koristno pisati domače slovenske besede namesto polovičnih in celih izposojenk, si pač mislimo, da je tako pisanje bralcu bližje, da se čim bolj navadna in jasna beseda najlepše prilega jasni in lepi misli. Ob tem prevodu pa bi človek mislil, da je Vidmar hoté napisal te in mnoge druge nenavadne besede in stavke, da je n. pr. tudi hoté napisal, da so nekoga hoteli »pregnati iz funkcije« namesto iz službe, zato da bi prevodu dal nekakšen poseben poudarek ali da bi nalašč pustil v njem toliko prvotnega, ruskega, kolikor je le mogoče.

Branko Rudolf

A. P. ČEHOV, IZBRANA DELA III

Po svetu in pri nas smo lahko priča naraščajočemu zanimanju za Čehova. Če se zadovoljimo z domačimi dokazi: že drugič nam je v tekoči gledališki sezoni spregovoril z odrskih desak, na platnu smo videli v odlični prireditvi Ano na vratu in Vrtavko (Cvrček, Poprygun'ja) itd. Tako čas — neizprosni sodnik — njegovi slavi in veljavi kvečjemu samo dodaja.

Vsako srečanje s Čehovom ni le umetniško doživetje, temveč je bogatenje naše človečnosti, plemenitenje našega človeškega bistva. S silo svoje osebnosti dviga človeka nad prozaično sivino vsakdanjosti, da kljub vsem nesrečam in udarcem usode ohranja v sebi najdragocenejše: vero v življenje. Kljub slabim izkušnjam z ljudmi z njim skupaj ne nehajo verjeti v človeško dobroto in v moč dobrega.

Različni znaki vzbujajo vtis, da smo sredi stoletja precej prizadeti ob branju Čehova, mnogo bolj, kakor so to v splošnem mogli biti njegovi sodobniki. Kako da je segel Čehov modernemu človeku tako globoko, do srca?

Morda bi misleč tudi nase lahko posredno odgovorili s Tuzenbahom: »Naši potomci bodo s strojem letali po zraku, moda se bo spremenila, odkrili bodo šesti čut in ga razvili, a življenje bo ostalo isto težko življenje, skrivnostno in srečno. In čez tisoč let bo človek prav tako vzdihoval: Ah, težko je živeti! — a vendar se bo bal smrti in se je branil tako kot sedaj.«

Ko danes delu Čehova že lahko odmislimo neposredno časovno pogojenost, marsikje začutimo ob njem sodobno življenjsko občutje, utrip moder-